

HISTORIE A SOUČASNOST

Pohľad islámskeho práva na otázku riešenia sporu formou arbitráže

Anan Odeh*

I. ŠTRUKTURA ISLÁMSKEHO PRÁVA

V súčasnej dobe je islám rozšírený na celom svete a to nielen v arabskom svete, ale aj v Európe, Amerike, Afrike a v Rusku. Účinnosť tohoto systému v rozdielnych spoločnostiach je rôzna. V štátoch, v ktorých žijú muslimovia len ako menšina z celkového počtu obyvateľstva nemôže mať logicky islám ako právny systém podstatný vplyv na celú spoločnosť, ale rozhodne bude určujúcim faktorom v štáte, ktorý je známy ako muslimský štát a celý jeho právny systém je od počiatku budovaný na základe islámskej teórie (napr. Kráľovská Saudská Arábia, Irán). V niektorých krajinách, ktoré sú prevažne muslimské, má islám menší vplyv na vytvorenie vnútroštátneho právneho systému – napríklad v Egypte, Libanone, Sýrii a ďalších štátoch, v ktorých nie je islámske právo kompletne aplikovateľné.

V rámci medzinárodného styku sa často stretávajú s týmto právnym systémom a to predovšetkým v obchodnom styku. Preto je dôležité, aby sme dô-

kladne preštudovali otázku rozhodcovského konania a právnu úpravu tejto problematiky podľa islámskeho práva. Aby sme dosiahli náš cieľ, musíme sa na úvod zoznámiť s týmto právnym systémom a jeho štruktúrou ako aj so spôsobom jeho fungovania.

1. FILOZOFICKÉ A NÁBOŽENSKÉ ZÁKLADY ISLÁMSKEHO PRÁVA

Islám je posledné monoteistické náboženstvo, ktoré vzniklo na Blízkom východe s koreňmi v židovstve, kresťanstve a rôznych starosemitských kultúrach. Zakladateľom tohoto náboženstva bol Mohammed (žil v r. 570–632). Je považovaný svojimi nasledovníkmi za Proroka Božieho a stal sa autoritou prijímanou väčšinou Arabov. Arabské kmene uznávali autoritu Mohammeda ako sprostredkovateľa vyššej vôle, ale nie však autoritu jeho nástupcov, ktorí už túto sprostredkovateľskú funkciu nemali. Veriacich teda neusmerňoval Mohammed, ale ním predávaný text zjavenia Bo-

* Mgr. Anan Odeh, Katedra medzinárodného a evropského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

zieho – t.j. Korán¹ a jeho predpisy. Mohammed vykladal nejasné miesta Koránu a vysvetľoval rozdiel medzi výroky, ktoré rušili platnosť iných výrokov. K čoraz väčšej vážnosti proroka Mohammeda prispievalo aj to, že jeho výroky a činy sa začali postupom času pokladať za nevyhnutný predpoklad na výklad božieho textu. Autorita proroka Muhammeda prispela k tomu, že aj keď sa niektoré jeho výroky časom menili na hadísy, ktoré nie sú obsahom Koránu, ľudia ich brali na vedomie tak, akoby boli zjavené Bohom. Prorokove výroky a činy boli akceptované do takej miery, že neboli pochybnosti o neomylnosti toho, čo bolo spojené s jeho životom. K takémuto chápaniu osoby Mohammeda prispela aj jeho skúsenosť z oblasti morálky, etiky a celkového spoločenského života. Poučoval svojich druhov a tí, keď boli dobre oboznámení o všetkých výrokoch Koránu, dozvedeli sa napríklad, že verš „keď príde božia pomoc a víťazstvo“ – ohlasuje prorokovu smrť².

Prorok Mohammed plnil dve základné funkcie: jednak prorockú a jednak bol hlavou politicko-náboženskej obce. Tieto dve funkcie sú nerozlučne späté, ale jeho autorita vyplývala hlavne z jeho postavenia ako proroka, ako tlmočníka vôle božej zvestovanej v Koráne. V jeho poňatí tieto dve stránky boli vzájomne prepojené a tvorili jeden celok. Odtiaľ sa potom celými dejinami islámu prelínajú otázky vzťahu náboženstva, politiky a tiež práva. Táto otázka nie je jednoduchá, nakoľko tento vzťah prechádzal vlastným vývojom, menil sa pod vplyvom vnútorných a vonkajších podmienok, čo ovplyvňovalo samotnú teóriu a prax v islámských krajinách.

Islám ako taký predstavuje ideologický systém, ktorý zahrňuje nielen náboženské učenie, a náboženskú prax, ale i nábožensky podmienené politicko-právne a estetické predstavy a etické predstavy a normy.

2. PRAMENE ISLÁMSKÉHO PRÁVA

Pramene islámskeho práva sa delia na základné a sekundárne. Základné pramene majú pevnú a nezmeniteľnú formu. Sú to teda také predpisy, ktoré sa nedajú zmeniť za žiadnych okolností. Patria sem Korán (božská svätá kniha) a Sunna (to čo povedal, má sa na mysli prorok Muhammed). Sekundárne pramene sú idžmá a quijás.

a) Korán. Z arabského výrazu *al-Korán*, t.j. čítanie

Pokladá sa za sväté písmo moslimov. Je základom islámskeho práva a celej moslimskej civilizácie. Z hľadiska islámskeho práva je jeho hlavným prameňom. Ako základný zdroj islámu a jeho východisko je pre moslimov „zjavným božím slovom“. Pozostáva z vyja-

drení Allaha, obsiahnutých v zbierke textov prednášaných arabským prorokom Mohammedom.

V Koráne je obsiahnutý celý rad otázok politickej, sociálnej, morálnej, náboženskej a právnej povahy, dotýkajúcich sa spoločenského života. Korán má 114 súr (kapitol) a každá súra je rozdelená na niekoľko aját (veršov). Súry sú rôzne dlhé, najkratšia má tri verše a najdlhšia 286 veršov (celkom je ich v Koráne 6 tisíc).

Korán upravuje širší okruh spoločenských vzťahov a medzi nimi aj pravidlá správania sa, ktoré môžeme zadeliť do právnych vzťahov. Okolo 200 rôznych veršov má právny charakter a právne normy nachádzajúce sa v Koráne majú najvyššiu právnu silu. Rodinné právne vzťahy sú obsiahnuté v 70 veršoch, iné súkromnoprávne vzťahy sú obsiahnuté v ďalších 70 veršoch, 30 veršov obsahuje trestneprávne predpisy, 20 veršov obsahuje ústavné otázky a asi 20 veršov obsahuje právne predpisy, ktoré sa týkajú práva medzinárodného.³

Korán ako základný prameň islámskeho práva má najvyššiu právnu silu a jeho predpisy majú prednosť pred ostatnými predpismi, ktoré sú obsiahnuté v iných prameňoch. Z dôvodu, že Korán je napísaný zložitou formou nie je ľahké porozumieť jeho obsahu a vysvetliť jeho právne predpisy. Preto prorok Mohammed pred smrťou pracoval s ďalšími moslimskými vedcami na jeho výklade. Tento výklad má dôležitý význam, presne ako samotný Korán, pretože obsahuje vysvetlenie pre každé slovo a každý verš v Koráne presne tak, ako má byť pochopený, čo znamená, že iné vysvetlenie alebo výklad nebude akceptovaný.

b) Sunna

Základy islámskej vierouky sú nielen v Koráne, ale aj v Sunne, v doslovnom preklade: „To čo povedal, má na mysli prorok Muhammed“. Sunna predstavuje súbor rozprávania o bytí, jednaní, odporúčaníach, činoch a príkazoch Mohammeda pre všetkých moslimov. Význam Sunny – ako ďalšieho zdroja islámskeho práva, ak by sme ju mali porovnať s Koránom, ktorý vystupuje ako základný pilier a hlavná autorita islámu, je v tom, že ide o prameň oplývajúci praktickosťou – konkrétne bol ľahšie využiteľný v právnej sfére pri riešení praktických problémov, ktoré mali právny charakter. V. Knapp hovorí o Sunne ako o tradícii, skutkoch a výrokoch prorokových. Obsahom Sunny okrem náboženského správania sa, je aj individuálne správanie politickej, kultúrnej a právnej povahy. Základom sunny boli tzv. hadísy (alebo tradície), o ktoré sa tento prameň islámskeho práva opiera a zároveň dopĺňa Korán.

Arabský mysliteľ Iben Chaldún (r. 1332–1406), v súvislosti s Koránom a Sunnou uvádza, že za čias proroka Mohammeda prijímali priamo od neho všetko, na základe Koránových zjavení, ktoré dostával od

¹ Islámská svätá kniha, ktorú Alah poslal ľuďom prostredníctvom proroka Mohammeda a trvalo to 23 rokov (610–622).

² HRUŠKOVÍČ I. a kol.: Svetové právne systémy, Bratislava 1994, str. 94 a nasledujúce.

³ MICHAEL BOGDAN: Comparative law, CE Fritzes AB 1994, str. 221.

Boha, a ktoré sám vysvetľoval svojimi slovami a činmi. Po jeho smrti nebolo možné podávať priamy výklad zákonov na základe Koránu a Sunny a Korán sa zachoval prostredníctvom všeobecného a neporušeného tradovania⁴.

Ohľadom Sunny sa prorokovi druhovia zhodli na tom, že správanie moslimov musí byť v súlade s tým, čo sa nám zachovalo či už ako výrok alebo prax, pomocou zdravej tradície, o ktorej je možné s veľkou pravdepodobnosťou predpokladať, že je pravdivá. V tomto zmysle potom právne dôkazy určuje Korán a Sunna.

Sunna ako druhý hlavný prameň islámskeho práva nesmie odporovať Koránu a má za úlohu objasňovať či vysvetľovať niektoré jeho ustanovenia, ktoré nie sú zrozumiteľné a má dopĺňať vyskytujúce sa medzery v Koráne, o čom bude zmienka neskôr v súvislosti s predstaviteľmi islámskych náboženskoprávnych škôl. Sunna mala svoje pozitívum aj v tom, že prostredníctvom nej sa islám stával postupne praktickým náboženstvom a ideológiou. Prostredníctvom Sunny bol islám zrozumiteľnejší pre vyznávačov tohoto náboženstva, viacej približoval ľudské skúsenosti a nebol už takým abstraktným. Osoba proroka Mohammeda viac vyhovovala, stelesňovala nakoniec aj ľudskú múdrosť, pretože jeho osoba bola konkrétnejšia ako Boh zachytený v Koráne. Mohammed vystupoval nielen ako sprostredkovateľ Božieho zjavenia, ale aj ako autor poučných a mravných historiek. Sunna takto plnila úlohu zjednocovania moslimskej spoločnosti a vnášala do nej jasný a jednoduchý poriadok, akceptovateľný pre všetkých.

c) *Idžmá*

Po Koráne a Sunne je tretím prameňom islámskeho práva a rozumie sa ňou spoločný súhlas (konsens) učencov či doktorov islámskeho práva o určitých spoločensko-právnych otázkach, na ktoré Korán ani Sunna nenachádzajú odpoveď.

Zhoda názorov sa musela dosiahnuť na základe nezávislého úsudku (idžtihád). Aby sa vyplnila medzera v tých prípadoch, keď niet odpoveď na niektorú otázku alebo osvetlenie viditeľných defektov, objavila sa dogma o neomylnosti a jedinečnosti moslimskej spoločnosti. Traduje sa, že Mohammedovi druhovia sa dohodli na tom, že nebudú uznávať tých, ktorí zastávajú iný názor ako oni. Takto sa idžmá stala aj platným dôkazom v právnych záležitostiach. Jeden z adátov hlása: „Moja spoločnosť nikdy neprijme chybné rozhodnutie“ a druhý adát zase: „To, čo moslimovia považujú spravodlivým, je spravodlivé v očiach Allaha“. Tieto dve zásady na ktorých je založená idžmá, dovolili priznať autoritu rozhodnutiam, ktoré nevyplývaly priamo z Koránu alebo Sunny.

Verejné mienenie na spôsob idžmá je charakteristické opieraním sa o ľudský rozum a jeho začlenením

do oblasti práva. Z právneho aspektu je princíp idžmá dôležitý z dôvodu možnosti pružnejšieho reagovania na meniace sa podmienky a potreby moslimskej spoločnosti.

V. Knapp uvádza o idžme, že idžmá je consensus omnium, čím sa rozumie domnelý konsens islámskeho spoločenstva o určitých pravidlách. Idžmá je týmto svojím charakterom najskôr porovnateľná s právnym vedomím islámskeho spoločenstva.

Muselo ísť o jednomyseľné názory kompetentných osôb, znalcov islámu, doktorov alebo učencov práva, ktorí spájajú tradície, obyčaje a prax. Aby bola právna norma prijatá za idžmu, bolo potrebné, aby ju moslimovia prijali a aby táto norma zodpovedala jednotnému pocitu všetkých členov spoločnosti.

Idžmá nemá charakter obyčaja, tak ako ho chápe európske právo, aj keď vystupuje ako súpis pravidiel a stanovísk a je považovaná ako východisko pre možnosť novelizácie príslušného poriadku.

d) *Quijás /kijás, t.j. dedukcia podľa analógie/*

Názor podľa analógie považujeme za spôsob výkladu a použitia práva, za technický prostriedok, s pomocou ktorého sa vysvetľuje nový, špeciálny problém, ktorý iná norma neupravuje. Je to jednoduchá forma úsudku, ktorá bola moslimskou spoločnosťou zaradená medzi prameň islámskeho práva.

Náboženský učenci a vtedajší právnici si museli osvojiť normy a základne pravidlá, aby mohli z dôkazov odvodiť zákony. Postupne sa vytvárala samostatná vedná disciplína – základy práva. Jeden z prvých, ktorý písal o príkazoch a zákonoch, o štylistike, o tradíciách, o zdôvodnení zákona a o vzťahu k analógii, bol As-Safí vo svojom diele „Ar-Risala“⁵.

V prípade quijás – pripustenej metódy výkladu, nebolo možné s pomocou danej metódy vytvárať základné normy s absolútnym charakterom, ktoré by bolo možné podľa ich podstaty porovnať s normami tradičných zbierok vzniknutých v 10. storočí. Tu je tiež rozdiel medzi moslimským právníkom a právníkom európskeho typu, ktorý cestou techniky rozdielov vytvára nové normy. Preto hovoríme, že z hľadiska islámskeho práva ide iba o výklad práva, a nie o jeho vytváranie. Môžeme povedať, že právnici upúšťajú od abstrakcie, od systemizácie a definícií.

Aj keď quijás ako prameň práva je starší ako idžmá, z hľadiska jeho menšieho významu ho radíme na štvrté miesto v hierarchii prameňov islámskeho práva. V rámci islámskeho práva ale má quijás s princípom idžmá spoločné používanie ľudského rozumu.

Princíp quijás umožňoval zistiť správnosť základných a špeciálnych stránok zákonov práve pomocou úsudku a analógie. Umožňoval skúmať charakteristické črty daného prípadu, s ktorým zákon pravdepodob-

⁴ IBEN KHALDUN AL – mukaddir: Úvod do Dejin, Tatran 1989.

⁵ Abú Abdalláh Muhammad iben Hanbal aš-Šafí, Ar-risala.

ne súvisí a zisťovať, či sa tieto charakteristické črty vyskytujú aj v tomto špeciálnom prípade. Podľa analógie je možné nájsť adekvátne rozhodnutie, ktoré by vychádzalo z noriem práva a ktoré je možné prijať v danom špeciálnom prípade. S pomocou tejto metódy však nemožno prispôsobiť moslimské právo problémom súčasnej islámskej spoločnosti.

Pramene islámskeho práva a samotná filozofia tohto práva, ktoré sa sformovalo a ustálilo v hlbokom stredoveku, svedčí o tom, že islám sa vóci racionálnemu spôsobu rozvoja práva stavia s podozrivou a obyčajne ho odsudzuje. To vysvetľuje aj archaický a doktrinálny charakter mnohých právnych inštitútov, jeho kauzálnosť a chýbajúcu systematiku.

3. ISLÁMSKÉ NÁBOŽENSKÉ A PRÁVNE ŠKOLY – MAZHABY

V prvých troch storočiach existencie islámu bol vývoj právneho systému determinovaný vznikom a rozvojom štyroch hlavných sunnitských právnych škôl alebo smerov okolo 9. stor. n.l. Ide o mazhabov, z ktorých každá mala väčší alebo menší vplyv predovšetkým v krajinách arabského sveta. Islámske právo aplikuje pravidlá, ktoré sú obsiahnuté v učení školy a prijaté v danom štáte ako pozitívne právo. Každá škola sa vyznačuje existenciou diferencovaných prístupov (madhab), ktoré reprezentujú školu a rôzne interpretujú islámske právo. Sú to tieto štyri školy:

- a) škola malikovcov. Horný Egypt, severozápadná a centrálna Afrika.
- b) škola hanefiovcov. Územie bývalej Osmanskej ríše, India, Pákistan, Afghánistán, Čína, stredoázijské republiky bývalého ZSSR a oblasť Balkánu.
- c) škola šafiovcov. Sýria, Indonézia, Malajzia.
- d) škola hanbalovcov. Saudská Arábia, Perzský záliv.

Mazhaby sa síce nazývajú podľa mien svojich zakladateľov, ktorými boli Imam Málík, Abu Hanífa, Aš-šafí, Ibn Hanbal, ale školy stelesňujú skôr geografické rozloženie, v ktorom zapustily korene odlišné názory a sled myšlienok nasledovníkov ich zakladateľov.

a) *Imám Málík*

Mal popredné postavenie v Medine. Jeho prínos je v tom, že pridal ďalší právny dôkaz k tým, ktoré už poznali iní učenci, a to právnu prax Medičanov. Zastával názor, že pokiaľ ide o to, čo sa má robiť a čo nie, tak sa Medičania vďaka svojmu náboženstvu a tradicionalizmu vždy pridržiavali predchádzajúcej generácii. Málík (715–795) napísal knihu „Vyšliapaná cesta“, v ktorej vysvetlil primárny zákon na základe zdravého a všeobecného uznávaného tradovaného materiálu a svoje

dielo usporiadal podľa právnických kategórií. Málík považoval za „zdravé“ iba tie tradície, ktoré sa vyskytovaly v jeho zbierke a tých je približne 300. V tom čase bola Medina centrom náboženských a právnych vied, ktoré potom prenikaly do Iraku a ďalej⁶.

b) *Imám abu Hanífa*

Bol najvyššou autoritou irackých právnikov, okolo ktorého sa sústreďovala ich škola. Tvrdí sa, že postavenie, ktoré mal v právnej vede, bolo nepredstihnuteľné, čo potvrdzovali aj učenci jeho formátu, akými boli Imám Málík a Aš-šafí. Náboženský vódcovia s právom nezávislého úsudku sa od seba odlišovali rozsahom znalostí tradícií. Hanífa neuznával viac ako 50 tradícií a vďaka jeho činnosti sa ich zachovalo 17. Hanífova prax spočívala predovšetkým v tom, že všetky tradície, ktoré odporovali rozhodujúcim argumentom, vyhlasoval za „slabé“. Z toho ale nevyplýva, že by sa nebol intenzívne zaoberal šírením tradícií, nakoľko mnohí ďalší učenci nasledovali jeho školu a odvolávali sa na ňu, bola pre nich smerodajná pri zachovávaní či prijímaní argumentov. Irak bol známy tým, že medzi jeho obyvateľmi kolovalo málo tradícií, a to bola príčina, prečo často používali analógiu a boli pri jej aplikácii zbehlí. Z toho dôvodu ich nazývali aj „predstaviteľmi úsudku“ (ahl ar-raj) a hlavnou osobou, okolo ktorej sa zoskupila ich škola, bol omam Abu Hanífa.

c) *Aš-šafí*

Najviac prívržencov mal v Egypte, ale jeho myšlienky sa šírili aj do Iraku, Sýrie, Afriky a inde. Šafiovské školy sa spolu s hanefiovskými zúčastňovali na udeľovaní právnych rozhodnutí (fatwa), na vyučovaní práva vo všetkých moslimských mestách a na učení zhrmaždeniach, kde si vymieňali názory. Aš-šafí (767–820) sa orientoval na problémy tradícií, ktoré rušia platnosť iných tradícií (násich) a predchádzajú tradíciám zrušeným (mansúch). Vychádzal z toho, že ak sú dve tradície, ktoré sa navzájom vylučujú a je ich ťažko zosúladiť pomocou výkladu (a vie sa, že jedna s nich časovo predchádza druhú), vždy sa vychádza z predpokladu, že neskoršia ruší skoršiu. Je známe, že otázka rušiacich a zrušených tradícií patrila k najznámejším a najťažším problémom. Aš-šafí deklaroval, že islámské spoločenstvo sa má riadiť nielen Koránom, ale aj Sunnou. Tá postupne nadobúdala nielen charakter regulátora náboženského a rituálneho správania sa, ale aj správania spoločensko-právneho.

d) *Ibn Hanbal*

Reprezentoval školu, ktorá nie je veľmi významná, mala málo stúpencov, ale aj tak on sám patrila k popredným učencom. Jeho žiaci študovali aj u prívržencov Abú Hanífa aj napriek tomu, že sami ovlá-

⁶ HRUŠKOVÍČ IVAN a kol.: Svetové právne systémy, Bratislava 1994, str. 102.

dali veľa tradícií. Založili si nakoniec aj vlastné ďalšie školy. Stúpenci Ibn Hanbala sa nachádzali v Sýrii, Iraku (hlavne v Bagdade a jeho okolí) a Saudskej Arábii. Učenci pridržiavajúci sa hanbalovskej školy, dávali prednosť tradíciám pred analogickou úvahou.

Islámské právo je známe dodržiavaním tzv. princípu (t.j. absolútnej nemennosti práva). Je však známe i tým, že jedným z prostriedkov, bez ktorého sa nemôže tento princíp obísť a meniť právo, je preberanie právnych prvkov jednej školy inou, do pozitívneho práva. To znamená, že v islámskom práve je možné zmiešať prvky rôznych škôl.

I keď medzi prívržencami a reprezentantmi jednotlivých mazhabov existovali názorové rozdiely, v podstate sa zhodovali v otázke prameňov islámskeho práva a ich všeobecných funkcií. V základe rozdiely smerovali do oblasti ich vzťahu k týmto prameňom – aké vlastne plnia konkrétne funkcie a ktoré pramene majú väčší či menší význam. Ako vieme, prorok Mohammed mal kľúčovú úlohu v islámskom spoločenstve a pôsobil v Medine, v ktorej mal svoje pevné postavenie Imam Málik. Týmto faktom je determinovaný vzťah malikovskej školy k právu, ktoré chápali viac z pozície morálky. Málikovci sa interesoali o problémy záverov, ktoré viedli k činom a ich konečné rozhodnutie sa v danom prípade odvíjalo od toho, že či to boli závery motivované dobrom alebo zlom, respektíve, či išlo o závery dobré alebo zlé. Učenie Imam Abu Hanífa a jeho školy sa nieslo už v duchu posudzovania konania a činov z širšej spoločenskej stránky. Prívrženci tohto mazhabu venovali pozornosť formálnej stránke chovania a konania moslimov, uplatňovaniu individuálnych názorov, vyzdvihovali úlohu a vážnosť názorov právnikov a sudcov. Pozoruhodnou črtou šafiovského mazhabu, tak ako to vyplýva z činnosti samotného Aš-Šafího, bola tendencia zmiernovať rozdiely medzi prístupmi a pozíciami medzi už vyššie spomínanými mazhabmi.

Konkrétny príklad rozdielov v učeniach jednotlivých škôl bol v otázke platnosti manželstva. Podľa malikovského, šafiovského a hanbalovského učenia, manželstvo bude neplatné, ak ho uzatvára žena bez svojho zákonného zástupcu. Iný názor má učenie hanefiovské, podľa ktorého manželstvo, ktoré uzatvára žena bez súhlasu jej zákonného zástupcu je platné za predpokladu, že je pohlavne dospelá.

4. CHARAKTERISTIKA SYSTÉMU ISLÁMSKEHO PRÁVA

Ako vyplýva z už uvedeného, právo v moslimských krajinách je súčasťou náboženstva a do najmenších detailov je neodmysliteľnou súčasťou islámu. V krajinách islámu je ustanovenie čiste svetského práva nemožné, pretože ortodoxnosť islámu vylučuje možnosť akéhokoľvek iného práva, ktoré by nezodpovedalo normám šarie, zahrňujúcej boží zákon, kultové a právne príkazy a zákazy, zostavené na základe Koránu a Sunny.

Moslimovia však potrebujú určité pravidla, podľa ktorých sa odvodzujú ich povinnosti v náboženskej a právnej oblasti. V tomto zmysle slova plní túto funkciu šaria, ktorá predstavuje systém pravidiel náboženskej a právnej povahy. Pravidlá tohto druhu zaväzujú každého moslima správať sa tak, ako hovorí šaria. Výnimočnosť šarie oproti ostatným nábožensko-právnym systémom spočíva v tom, že si nárokuje bezpodmienečne ovládať ľudské chovanie a konanie. Šaria je chápaná ako súhrn troch zákoníkov.

- ibadátu – obsahuje otázky ohľadom rituálnych záležitostí
- mu amalat – má povahu akéhosi občianskeho zákoníka
- úkubátu – dotýka sa a rieši otázky, ktoré majú trestnú povahu.

Fikh

Je islámská právna veda, ktorá sa zaoberá výkladom šarie. Jej pestovateľmi sa stávajú tzv. fukahá, osoby zaoberajúce sa profesionálne štúdiom a výkladom fikhu. Stali sa z nich učenci par excellence tzv. ulamá. Vlastná islámska právna veda sa neopiera pri riešení problémov iba o Korán a Sunnu, ale berie si na pomoc ľudský rozum v tých prípadoch, ak nie je možné nájsť v Koráne odpoveď.

Fikh je ďalším zdrojom, pomocou ktorého sa riešia otázky vyvolané vývojom spoločnosti. Ak sa šaria považuje za niečo výlučne božské a tým nemenné, fikh je naopak založený na ľudských základoch. Otázky a odpovede, ku ktorým fikh dôjde, môžu podliehať zmenám v závislosti na čase a podmienkach. Môže sa použiť ľudský rozum, ale s podmienkou, že sa dodrží poradie Korán, Sunna, šaria. Až keď sa vyčerpajú tieto pramene islámskeho práva, môže sa použiť racionálna úvaha, pričom zase len ide o overenie platného božieho zákona v praktickej činnosti. Fikh nie je tým, čo by sme mohli nazvať nachádzaním niečoho ešte neobjaveného a neznámeho. Základný rozdiel medzi šariou a fikhom je v tom, že šaria sa odvoláva predovšetkým na vieru a fikh na ľudský rozum.

Na záver je treba zdôrazniť to, že islámský právny systém je jedným z najdôležitejších právnych systémov na svete, ktorý neupravuje len právnické otázky, ale aj politické, náboženské, sociálne, ekonomické a morálne otázky v spoločnosti. V dnešnej dobe sa stretávame s islámským právnym systémom pomerne dosť často hlavne v rámci medzinárodných stykov a výmenných obchodov s ďalšími islámskými štátmi. Preto je nevyhnutné, aby sme tento systém správne pochopili a z toho dôvodu som sa snažil v tom článku všeobecne opísať štruktúru tohoto právneho systému a jeho základ. V ďalšej kapitole sa budeme zaoberať otázkou riešenia sporov v islámskom práve a budeme zisťovať, ako na to reagovali islámske právne školy.

II. HISTORICKÝ VÝVOJ RIEŠENIA SPORU ARBITRÁŽOU V ISLÁMSKOM PRÁVE

V dobe pred islámom⁷ neexistovala žiadna vyššia moc, ktorá by chránila záujem jednotlivca v arabskom svete. Preto si Arabi zvykli riešiť svoje spory vojnou alebo zvolili formu osobnej pomsty. Postupne začali arabské kmene riešiť svoje problémy iným spôsobom a to tým, že každý kmeň mal svojho predstaviteľa (vždy ním bol najstarší a najmúdrejší člen kmeňa), ktorí spolu jednali o riešení sporov medzi sebou tak, aby nemuseli riešiť konkrétny spor vojnou. Arbitráž, ako forma riešenia sporov, bola známa už v dobe pred islámom, keď sa zvykli arabské kmene po vzniku určitého sporu dohodnúť na tom, že zvolia tretiu osobu, ktorá rozhodne o spore, a že každá strana bude rešpektovať jej rozhodnutie, i keď žiadna strana nebola povinná toto rozhodnutie vykonať. Tento spôsob riešenia sporov fungoval jednak na úrovni kmeňov a jednak na úrovni jednotlivcov. Dohoda o riešení sporu v tejto dobe musela obsahovať predmet sporu ako aj doklad o tom, kto bude rozhodcom.

V tejto dobe, bola arbitráž dobrovoľná, čiže sa uskutočnila na základe vôle strán. Rozhodnutie rozhodcovského sudcu ale nemalo donucovací charakter, strany neboli povinné vykonať vnesené rozhodnutie, čo znamená, že takáto forma riešenia sporov bola viac podobná forme zmiere. Čo sa týka procesných noriem, boli v tejto dobe ešte pomerne jednoduché. Nevyhnutná pre správnosť rozhodcovského konania bola iba prítomnosť oboch strán sporu. Žalovaná strana musela dokázať oprávnenosť svojho nároku, inak rozhodca považoval jej nárok za neplatný. Starý arabský rozhodca Qais Al Aiady uvádzal, že: „žalobca musí dokázať svoj nárok a žalovaný musí prisahať“⁸. Neskôr islámska šaria adaptovala túto istú zásadu⁹

Názor islámskej šarie o arbitráži

Základným prameňom islámskeho práva je Korán, ktorý obsahuje právnu normu upravujúcu arbitráž. Táto norma je obsiahnutá vo verši:

„Boh vám prikazuje, aby ste vracali zverenú majetky ich vlastníkom, a keď súdíte medzi ľuďmi, aby ste súdili spravodlivo. Ved' Boh – a ako krásne je to, vás napomína – ved' Boh počúva je i jasnozrivý“.

V tomto verši Korán nehovorí o súdnictve, ale o riešení sporov mimo súdneho dvora, to je v našom prípá-

de arbitráž. Na základe predchádzajúceho veršu Korán jasne povoľuje riešiť spory formou rozhodcovského konania.

Sunna ako druhý prameň islámskeho práva, sa tiež jasne vyjadrila o otázke riešenia sporov¹⁰, keď prorok Mohammed bol zvolený za rozhodcu, aby riešil určité spory¹¹. Mohammed túto funkciu prijal a riešil všetky spory svojím rozhodnutím ako rozhodca a nie ako prorok a všetky strany tieto rozhodnutia rešpektovali. Prorok Mohammed doporučil následne všetkým arabským kmeňom, aby riešili svoje spory rovnakým spôsobom.

Po smrti proroka Mohammeda Khalifovia používali arbitrážne konanie pre riešenie sporov, ktoré vznikli medzi nimi a medzi občanmi. Po prvý krát bol tento spôsob riešenia sporu použitý v prípade, keď vznikol spor medzi Khalifom Omara Ibn Al-Khataba a jedným z občanov. Vtedy sa obe strany dohodli na tom, že zvolia tretiu osobu, ktorá bude riešiť ich spor.

Spory, ktoré sa riešili formou arbitráže, boli prevažne spory majetkovoprávnej povahy.

1. ARBITRABILITA SPORU V ISLÁMSKOM PRÁVE

Podľa Koránu arbitrážné, tj. prípustné k riešeniu pred rozhodcami, sú spory ktoré vznikajú v oblasti rodinného práva. Táto prax je prijatá na základe ďalšieho veršu, ktorý hovorí:

*A ak sa obávajú rozvratu medzi oboma, povolajte rozhodcu z jeho rodiny a rozhodcu z jej rodiny. A ak si prajú obaja manželia uzmiereenie, Boh medzi nimi zariadi zhodu, pretože Boh je vševědúci a dobre informovaný.*¹² A ďalší verš, ktorý tiež hovorí:

*Však nie, pri Pánovi tvojom, oni nebudú veriaci, pokiaľ ňa neučinia rozhodcom v tom, o čom sú v spore. Potom nenájdu v dušiach svojich pochybnosti o tom, čo si rozhodol, a podrobia sa plným podobením.*¹³

Z toho vyplýva, že arbitrážné spory podľa islámskeho práva a na základe právnej normy, ktorú obsahuje Korán, sú spory, ktoré vznikajú v rámci majetkového a rodinného práva. Zostáva tu ale naďalej otázka, či sú arbitrážné spory, ktoré vznikajú v rámci štátu, čiže spory o moc v štáte.

Prvý spor o štátnu moc v islámskom štáte vznikol po smrti Khalifa Utman Ibn Afan (tretí Khalifa). Muawiya odmietol, aby sa Ali Ibn Abu Talib stal ďalším khalifom¹⁴. Kvôli tomu vznikol spor medzi oboma spomínanými osobami a takmer rozpútal občiansku

⁷ SUBHI AL-MAHMASANI: Legislatívny proces v arabských štátoch – minulosť a súčasnosť, druhá časť, Dar Al-ulum, str. 31–33.

⁸ AL-MAIDANI, 1. časť, str. 99.

⁹ Osmanské Review (Al-Madžala), § 76, str. 294.

¹⁰ IBN TALAH, Ahkam al-Nabi, str. 676.

¹¹ ABU ABDULLAH, Ahkam al-Nabi, 1987, str. 686.

¹² Korán, súr al-nisá (ženy), verš č. 35. Z českého prekladu od Ivana Herbeka, ODEON, Praha 1972, str. 526.

¹³ Korán, súr al-nisá (ženy), verš č. 65. Z českého prekladu od Ivana Herbeka, ODEON, Praha 1972, str. 529.

¹⁴ Imam Ali ibn Abu Taleb, bol štvrtým zvoleným Khalifom po smrti proroka Muhammeda.

vojnu. V poslednom momente poslal Muawiya¹⁵ Aliovi svojho zástupcu, aby mu navrhol iné riešenie, a to také, že každá strana zvolí jednu osobu, o spore budú ďalej jednať a následne rozhodnú o tom, kto má nárok byť vládcom. Návrh bol podmienený súhlasom, aby obe strany rešpektovali rozhodnutie, ktoré vzíde z riešenia ich sporu s tým, že rozhodnutie bude vydané na základe hlavného prameňa islámu – a to na základe Koránu. Ali s týmto návrhom ihneď súhlasil a zvolil jedného svojho zástupcu, ktorý potom jednal s druhou stranou o všetkých sporných bodoch písomne.

Tento dokument, ktorý vznikol na základe dohody strán, môžeme charakterizovať takto:

- Bolo to prvý krát, kedy sa realizovala arbitráž podľa Koránu, ktorý povolil arbitráž v oblasti rodinného práva, a to na základe štvrtého prameňa islámskeho práva Quijas, v oblasti verejného práva – a to pri riešení otázky, kto má byť hlavou štátu.
- Bol to prvý dokument v histórii o riešení sporov v oblasti verejného práva.
- Tento dokument má veľmi podobnú formu ako dnešná rozhodcovská zmluva.
- Dokument obsahuje procesné normy o rozhodcovskom práve.
- Rozhodcovia boli menovaní v dohode.
- V dohode bolo uvedené, že konečné rozhodnutie bude vykonateľné.

2. ISLÁMSKA TEÓRIA ARBITRÁŽE

V isláme vznikli rôzne teórie o arbitráži¹⁶ a jej význame, ako aj o arbitrabilite sporov. Tieto otázky mali určitý vplyv na vývoj rôznych právnych poriadkov v arabských krajinách. V podstate vznikly dve základné teórie o arbitráži.

Prvá teória: Táto teória vychádza z toho, že arbitráž je v podstate len spôsob riešenia sporu formou zmieru, alebo je to zmier, ktorý nemá žiadnu donucovaciu silu, keďže strany nie sú povinné vykonať rozhodnutie rozhodcovského súdu. Táto teória vznikla na základe právnej normy, ktorá je obsiahnutá v ďalšom verši:

A ak sa obávajú rozvratu medzi oboma, povolajte rozhodcu z jeho rodiny a rozhodcu z jej rodiny. Ak si prajú obaja manželia uzmiernenie, Boh medzi nimi zariadi zhadu, lebo Boh je vševedúci a dobre informovaný¹⁷.

Počet rozhodcov podľa tohto veršu je páry, čo znamená, že rozhodnutie nemôže byť konečné alebo vykonateľné bez toho, aby sa na tom obe strany dohodli. Preto, keď sa vydáva rozhodnutie, tak to znamená že obe strany s rozhodnutím súhlasia. Z toho vyplýva, že rozhodnutie má charakter dohody o zmieri a nie rozhodcovského nálezu. Odporcovia tejto teórie považujú rozhodcovský nálež za spochybnenie rozhodnutia štátneho súdu.

Podľa Imama Aš Šafiého¹⁸, rozhodcovský nálež môže byť vykonateľný, len keď sa obe strany na tom dohodnú. Preto je podľa neho arbitráž podobná forme zmieru a nie je súdnemu konaniu.

Druhá teória. Vychádza z tohto veršu:

Však nie, pri Pánovi tvojom, oni nebudú veriaci, pokiaľ ťa neučinia rozhodcom v tom, o čom sú v spore. Potom nenájdu v dušiach svojich pochybnosti o tom, čo si rozhodol, a podrobia sa plným podrobením.

Tento verš znamená, že pokiaľ rozhodca má právo rozhodovať, musí byť jeho rozhodnutie vykonateľné. V tomto prípade, rozhodcovský súd musí mať nepárny počet rozhodcov.

Otmanský Review, ktorý bol prvým občianskym kodexom v islámskej histórii, obsahoval iný názor podľa ktorého arbitráž je v podstate zmier. Strany mohli žiadať o zrušenie alebo odvolanie rozhodcovského nálezu len pred tým, než ho sudca schválil. Strany museli jasne prejavíť svoju vôľu, že chcú riešiť svoj spor u rozhodcovského súdu, ako aj určiť podľa akého právneho poriadku sa má ich spor riešiť. Inak bola ich dohoda považovaná za dohodu o zmieri¹⁹.

3. ARBITRÁŽ PODĽA ISLÁMSKÝCH ŠKÔL (MAZHABY)

a) Hanefiovská škola

Táto škola²⁰ považuje arbitráž za legálny a správny proces, pretože je to povolená forma riešenia sporov nie len v Koráne a Sunne, ale aj v ďalších prameňoch islámskeho práva a to je v Idžmáu a Quijasu. Predstavitelia tejto školy zastávajú názor, že arbitráž je dôležitá forma riešenia sporov a je veľmi potrebná v štáte k rozvoju rôznych právnych vzťahov medzi občanmi. Jej prednosť spočíva hlavne v tom, že strany môžu riešiť svoje spory rýchlejšie a jednoduchšie ako pred štátnym súdom²¹. Podľa tejto školy má rozhodca voči stranám rovnakú funkciu a postavenie ako má sudca a voči ostatným má rovnakú funkciu a postavenie ako má mediátor. Dokonca táto škola tvrdí, že arbitráž je forma mediácie alebo koncilácie.

¹⁵ Muawiya ibn Abu Su'fan, bol miestodržiteľom Damašku.

¹⁶ Vysvetlenie Mazhabov, časť 20.

¹⁷ Korán, súr al-nisá (ženy), verš č. 35. Z českého prekladu od Ivana Hrbeka, ODEON, Praha 1972, str. 526.

¹⁸ AL-MAWREBY, Adab Al-Qady, časť 2, str. 382.

¹⁹ OMAR AL-QADY, Medzinárodná Arbitráž v Islámskej Šarii a vo Francúzskom a Egyptskom Zákone, Paríž 11, str. 190–191.

²⁰ Zakladateľ tejto školy je ABÚ HANÍFA AN-NÚMAN IBN THÁBIT.

²¹ IBN MANSUR, al-Fatawi al-Hindia, Káhira, 3 časť, str. 468.

b) Šafiovská škola

Prevládajúci názor tejto školy²² je, že strany môžu povolať tretiu osobu, ktorá bude riešiť ich spor bez ohľadu na to, či existuje miestne príslušný súd alebo nie, pretože je to správna a zdravá cesta, ktorá je určená v Koráne a v Sunne k dosahovaniu spravodlivosti²³. Táto právna škola dáva arbitráži veľký význam z toho dôvodu, že prorok Muhammed ako aj Khalifa Omara Ibn Al Khataba boli niekoľko krát zvolení za rozhodcov.

Lenže podľa tejto školy má zároveň rozhodca menšiu dôležitosť a význam než sudca. Vysvetľuje to tak, že strany mohli odvolať rozhodcu ale nie je možné odvolať sudcu. Dokonca táto škola považuje arbitráž za dôležitú formu riešenia sporov v prípade, že súdne orgány sú zkorumpované²⁴.

c) Malikovská škola

To je ďalšia škola²⁵, ktorá prikladá arbitráži zvláštnu pozornosť. Podľa nej, rozhodcom môže byť jedna zo zúčastnených strán na základe toho, že druhá strana ho za svojho rozhodcu sama zvolí. Predstavitelia tejto školy túto skutočnosť vysvetľujú tak, že spor má byť riešený na základe svedomia a dobromyseľnosti strán. Táto možnosť má veľký význam pre existenciu vzájomnej dôvery medzi stranami, čo môže uľahčiť prijatie konečného riešenia. V islámskom práve je to niečo podobné ako prísaha, keď človek prisahá, že povie len pravdu a zostáva to medzi ním a Bohom.

Čo sa týka vykonateľnosti rozhodcovského nálezu, podľa Malikovskej školy rozhodcovský nález je vykonateľný, keď je konečný a neobsahuje žiadnu právnu vadu. Potom ho strany musia rešpektovať, akoby šlo o súdne rozhodnutie. Štátny súd má kontrolnú úlohu nad rozhodcovským súdom hlavne pri vydaní rozhodcovského nálezu, ktorý má účinky len pre zúčastnené strany a nie pre tretiu osobu.

d) Hanbalovská škola

Táto škola²⁶ dáva rozhodcovskému nálezu rovnaký význam ako súdnemu rozhodnutiu, pretože rozhodca bude rozhodovať na základe toho, že ho strany zvolia, čo znamená, že musia rešpektovať jeho rozhodnutie ako keby šlo o súdne rozhodnutie²⁷.

4. PRAVIDLÁ ARBITRÁŽE A ICH VÝVOJ

Pravidlá arbitráže sa menia na základe zmien v živote a rozvoji spoločnosti, či obchody medzi štátmi. Preto existuje v islámskej šarii zásada, ktorá dovoľuje, aby sa takéto pravidlá mohli meniť a prizpôsobiť sa k novému životu tak, aby uspokojily potreby spoločnosti, ale bez toho, aby boli porušené základné právne normy, ktoré sú obsiahnuté v Koráne alebo v Sunne. Sú to hlavne normy, ktoré určujú, ktoré spory sú arbitrabilné a ktoré nie. Na tomto mieste uvádzame nearbitrabilné spory, ako napríklad verejnoprávne spory, tj. trestné činy, alebo otázky týkajúce sa božského práva (povinnosť človeka voči Bohu). Inak, pokiaľ nie je v prameňoch islámskeho práva žiadna norma, ktorá definuje určitý spor ako nearbitrabilný, bude takýto spor arbitrabilný na základe toho, že v islámskej šarii všetko čo nie je zákazom je povolené²⁸. Vývoj pravidiel arbitráže a ich zmeny v islámskom práve, vôbec neznamenaajú porušenie základnej zásady islámskej šarie, alebo zmenu základných právnych noriem. Práve naopak, je to návrat k základným zásadám, ktoré povoľujú, aby sa právne predpisy mohli prizpôsobiť novému životu a zjednodučiť spoločenské vzťahy ako aj uspokojiť ich nové potreby. Ako príklad uvádzame, že písomná forma rozhodcovskej zmluvy je potrebná k dokázaniu jej existencie a vychádza z toho, že písomná forma je nutná pre zmluvy v záväzkovom práve.

Každý smer k novelizácii v islámskom práve vôbec nie je porušením základnej zásady šarie, pokiaľ takéto zmeny budú v zhode s Koránom a Sunnou.

5. ARBITRÁŽ PODĽA OSMANSKÉ REVIEW (AL-MADŽALA)²⁹

Al-Madžala je prvá zbierka právnych predpisov islámskeho práva, ktoré sú čerpané z islámskej šarie, a ktorá bola vypracovaná v dobe Osmanskej ríše. Túto zbierku, ktorá obsahuje všetky predpisy o občianskoprávných vzťahoch, môžeme nazvať Islámsky Občiansky Zakoník, alebo Kodex Civil, ktorý bol platný v Turecku a vo všetkých arabských krajinách, kde sa rozšírila Osmanská ríša. Tento kodex bol platný v týchto štátoch po určitú dobu aj po rozpade Osmanskej ríše. Až potom začali štáty aplikovať svoje vlastné zákony.

²² Zakladateľ tejto školy je ABŮ ABDALLÁH AUHAMMAD IBN IDRIS AL MUTTALIBÍ AŠ-ŠAFÍÍ.

²³ IBN FARHUM, Tabshirat al-Hakim, Káhira, 1958, časť 1, str. 55.

²⁴ IBN ABDIN, Rad al-Muhtar, 4. časť, str. 379.

²⁵ Jej zakladateľ je MÁLIK IBN ANAS IBN ABI AMER AL-ASBABÍ.

²⁶ Zakladateľ tejto školy je ABU ABDALLÁH AHMED IBN HANBÁL IBN HILAL AŠ ŠAIBANI.

²⁷ IBN KUDAMA, al-Magna, 9. časť, Káhira 1945, str. 107.

²⁸ Ibn Taima, Fatawi ibn Taima, 3. časť, str. 326.

²⁹ Jej obsah bol čerpaný z fiqhu (islámska právna veda). Obsahuje všetky občiansko-právne predpisy podľa Hanefiovskej školy. Vypracovala ju komisia zložená z významných právnikov, jej predsedom bol Ahmed Baša a trvalo to 7 rokov, od roku 1869 do roku 1876.

Al-Madžala obsahuje jednu časť o riešení sporov³⁰. Všeobecne charakterizuje rozhodcovskú zmluvu ako záväzkovoprávny úkon a arbitrážne konanie ako niečo podobné mediácii alebo konciliácii a nie súdnu konaniu. To znamená, že arbitráž nemá žiadnu donucovaciu moc a je to forma rozhodnutia sporu podobná zmieru.

Podľa názoru vedcov, ktorí vysvetľujú obsah tejto zbierky³¹, má rozhodcovský nález menší význam než súdne rozhodnutie a to preto, že sudca môže rozhodcovský nález zrušiť, ale nemôže zrušiť súdne rozhodnutie, ktoré vydal iný sudca. Táto skutočnosť znamená, že strany nie sú povinné rešpektovať a vykonať rozhodnutie rozhodcovského súdu, pretože rozhodcovský nález má donucovací charakter a strany ho musia rešpektovať tak, ako celý svoj záväzkovoprávny vzťah.

Z toho vyplýva, že rozhodcovský nález je pre strany vykonateľný a má rovnakú silu ako celý právny vzťah medzi nimi. Al-Madžala charakterizuje rozhodcovské konanie takto:

1. V prípade, že spor bude riešiť rozhodcovský súd, kde je viac rozhodcov, musí byť rozhodcovský nález vydaný väčšinou hlasov³².
2. Každá strana má nárok odvolať rozhodcu pred tým, než vydá svoj rozhodcovský nález. Ale

rozhodca, ktorého zvolili strany a schválil ho aj sudca, má rovnaké postavenie ako samotný sudca a strany ho nemôžu odvolať³³

3. Al-Madžala obsahuje ďalšie dve právne úpravy rozhodcovského konania. Prvá hovorí,³⁴ že pokiaľ strany povolia, aby rozhodca riešil ich spor z mierom, tak rozhodnutie rozhodcu bude mať rovnakú váhu ako dohoda o zmieri a strany sú povinné takéto rozhodnutie rešpektovať a vykonať. Druhá úprava³⁵ stanoví, že pokiaľ strany súhlasia s tým, že rozhodca rozhodne o spore bez toho, aby vydal rozhodcovský nález, musia rešpektovať jeho rozhodnutie, ako by šlo o rozhodcovský nález.

Podľa Al-Madžale, rozdiel medzi rozhodcovským nálezom a súdnym rozhodnutím spočíva v tom, že:

- pre rozhodcovský nález je potrebný súhlas strán, ale pre súdne rozhodnutie nie je žiadny súhlas strán nutný,
- rozhodcovia nemajú také široké právomoci rozhodovať ako sudcovia,
- sudca môže zmeniť rozhodcovský nález, ale nemôže zmeniť súdne rozhodnutie.

³⁰ AL-MADŽALA, 4 časť o arbitrážnom konaní, § 1841–1851.

³¹ Napríklad Ali Haider, str. 639 a nasledujúce.

³² Al-Madžala, § 1844.

³³ Al-Madžala, § 1847.

³⁴ Al-Madžala, § 1850.

³⁵ Al-Madžala, § 1851.